

УДК 339.92:911.37

Павліха Н. В.
доктор економічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Корнелюк О. А.
кандидат економічних наук,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Pavlikha Nataliia
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Korneliuk Olga
PhD in Economic Sciences,
Lesya Ukrainka Eastern European National University

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ РЕГІОНУ

Анотація. У роботі досліджено методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва. Запропоновано методику оцінки транскордонного співробітництва міських поселень, яка передбачає п'ять етапів дослідження. На першому етапі здійснюється аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в країні, при цьому використовуються показники соціально-економічного розвитку в розрізі регіонів. Другий етап передбачає визначення й оцінку чинників соціально-економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності міських поселень регіону, а також оцінку транскордонних програм і проектів. На третьому етапі здійснюється визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень за допомогою обрахунку інтегрального індексу транскордонного співробітництва. На четвертому етапі передбачено побудову кореляційно-регресійної моделі та розроблення стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень. П'ятий етап передбачає здійснення моніторингу та контролю розвитку транскордонного співробітництва.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, міське поселення, методичний підхід, інтегральний індекс рівня транскордонного співробітництва.

Вступ та постановка проблеми. Транскордонне співробітництво регіонів України виступає сприятливим чинником поглиблення процесів європейської інтеграції та засобом реалізації євроінтеграційних орієнтирів країни. Міські поселення володіють потужним потенціалом для розвитку

транскордонних зв'язків, проте механізми реалізації транскордонного співробітництва міських поселень України в сучасних умовах є недостатньо ефективними. Аналіз наукової літератури стосовно розвитку транскордонного співробітництва дав змогу виявити недостатнє обґрунтування

теоретико-методичних засад активізації транскордонного співробітництва на рівні міських поселень, що зумовлює актуальність, основні цілі й завдання дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й прикладні положення транскордонного співробітництва досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: П. Беленький, Б. Буркінський, В. Гоблик, М. Долішній, В. Кравців, В. Лажнік, М. Лендел, П. Луцишин, Ю. Макогон, Н. Мікула, В. Павлов, Р. Федан й ін. Вагомий внесок у дослідження теоретичних підходів до оцінки ефективності транскордонного співробітництва зробили такі науковці, як Н. Мікула, Т. Терещенко, Л. Шилік, І. Школа.

Метою даної роботи є поглиблення методичних підходів до оцінки транскордонного співробітництва на рівні міських поселень.

Результати дослідження. У науковій літературі й на практиці використовують достатньо різноманітні методи оцінки транскордонного співробітництва тих чи інших суб'єктів.

Під час оцінки транскордонного співробітництва міських поселень необхідне дотримання базових *принципів*. Пропонуємо використовувати принципи, які розкриває Т.В. Терещенко, а саме: цільової спрямованості (узгодження здійснюваних проєктів і заходів транскордонного співробітництва з базовими цілями та завданнями, визначеними під час створення євро регіонів, а також із відповідними регіональними, галузевими, загальнодержавними стратегіями, програмами й пріоритетами); комплексності (визначення сукупного впливу транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону через оцінку економічних, соціальних, екологічних, фінансово-бюджетних, інфраструктурних, культурно-освітніх показників транскордонного співробітництва); ефективності (перевірка налагодження добросусідських відносин між суб'єктами транскордонної діяльності; додання різноманітних бар'єрів між прикордонними регіонами суміжних країн; розв'язання проблем не лише прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, а й держави у цілому); багаторівневості (визначення результатів реалізації транскордонної діяльності на трьох рівнях) [1].

Ураховуючи це, у процесі оцінки транскордонного співробітництва міських поселень вважаємо необхідним роботи це на *національному рівні*, який передбачає аналіз соціально-економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та програм і проєктів транскордонного співробітництва; на *регіональному рівні*, на якому проводять оцінку чинників соціально-економічного розвитку регіону, зовнішньоекономічної діяльності регіону, транскордонних програм і проєктів у регіоні; на *рівні міських поселень*, коли проводять розрахунки часткових й інтегрального індексів транскордонного співробітництва міських поселень та здійснюють моделювання й розроблення стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Для підтвердження вищесказаного звернемо увагу на думку Л.В. Шилік і Л.В. Корольчук, які наголошують на необхідності дослідження транскордонного співробітництва на *локальному, регіональному, державному й загальноєвропейському рівнях*, використовуючи для кожного окремі методи та показники [2].

Погоджуємося з думкою І.М. Школи та Б.М. Короп, які зазначають, що методика оцінки реалізації транскордонного співробітництва повинна включати п'ять основних *етапів* [2]: 1) на першому етапі потрібно визначити мету аналітичного дослідження реалізації транскордонного співробітництва (об'єктивна оцінка здійснення тран-

скордонної співпраці), об'єкт (транскордонний регіон), предмет (рівень ефективності діяльності транскордонного регіону) та завдання (дослідити рівень ефективності транскордонного співробітництва за певний період, визначити основні тенденції розвитку транскордонного співробітництва та виявити способи його активізації); 2) другий етап передбачає відбір форм транскордонного співробітництва для проведення дослідження (базові, інституціональні, функціональні та інноваційні форми); 3) на третьому етапі здійснюється аналіз системи показників й інформаційного забезпечення за окремими формами транскордонного співробітництва; 4) четвертий етап передбачає характеристику впливу транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток на різних рівнях: міждержавному (активізація інтеграційних процесів за допомогою транскордонного співробітництва), регіональному (сприяння зменшенню диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів), галузевому (поліпшення рівня розвитку окремих галузей) і соціальному (задоволення соціальних потреб населення); 5) на п'ятому (завершальному) етапі визначають основні тенденції та необхідні напрями активізації транскордонного співробітництва [2].

Методика оцінки транскордонного співробітництва міських поселень, яку ми пропонуємо використовувати у цій роботі, передбачає п'ять *етапів дослідження*, що здійснюється на трьох *рівнях* (рис. 1).

Етап I «Аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в країні» проводиться на національному рівні. Він включає показники соціально-економічного розвитку в розрізі регіонів (валовий регіональний продукт, розмір середньої заробітної плати, чисельність економічно активного населення та рівень безробіття), показники зовнішньоекономічної діяльності (обсяги експорту, імпорту, іноземних інвестицій). Важливою передумовою розвитку транскордонного співробітництва є участь у транскордонних програмах і проєктах транскордонного співробітництва. Реалізація цього етапу дасть змогу порівняти регіони України, що беруть участь у транскордонному співробітстві, з іншими регіонами та визначити тенденції їхнього розвитку.

І.М. Школа і Б.М. Короп відзначили необхідність використання окремої системи показників для кожної групи форм транскордонного співробітництва, виокремлюючи при цьому базові, функціональні, інституціональні та інноваційні форми. Так, для аналізу інституціональних форм (зокрема, євро регіонів) запропоновано враховувати інформацію щодо проведення взаємних консультацій органів влади й державного самоврядування, співробітництво в різних сферах з іншими євро регіонами та європейськими міжнародними міжрегіональними організаціями, використовуючи при цьому показники кількості реалізованих проєктів і заходів, розподіл та співвідношення їхньої кількості й фінансування за сферами співробітництва та соціальні наслідки. Аналіз функціональних форм включає показники обсягів і динаміки зовнішньої торгівлі із сусідніми державами та їхніми прикордонними регіонами, співвідношення цих показників з іншими регіонами; обсягів і динаміки інвестицій, кількості спільних підприємств із партнерами сусідніх держав чи учасниками євро регіонів. Для дослідження розвитку прикордонної інфраструктури слід враховувати кількість пунктів перепуску через кордон, їх статус і пропускну здатність, забезпеченість перевезення вантажів та людей у прикордонному регіоні перевізниками й різними видами транспорту. Джерелами цієї статистичної інформації є державні обласні адміністрації, органи управління транскордонного співробітництва, управління статистики

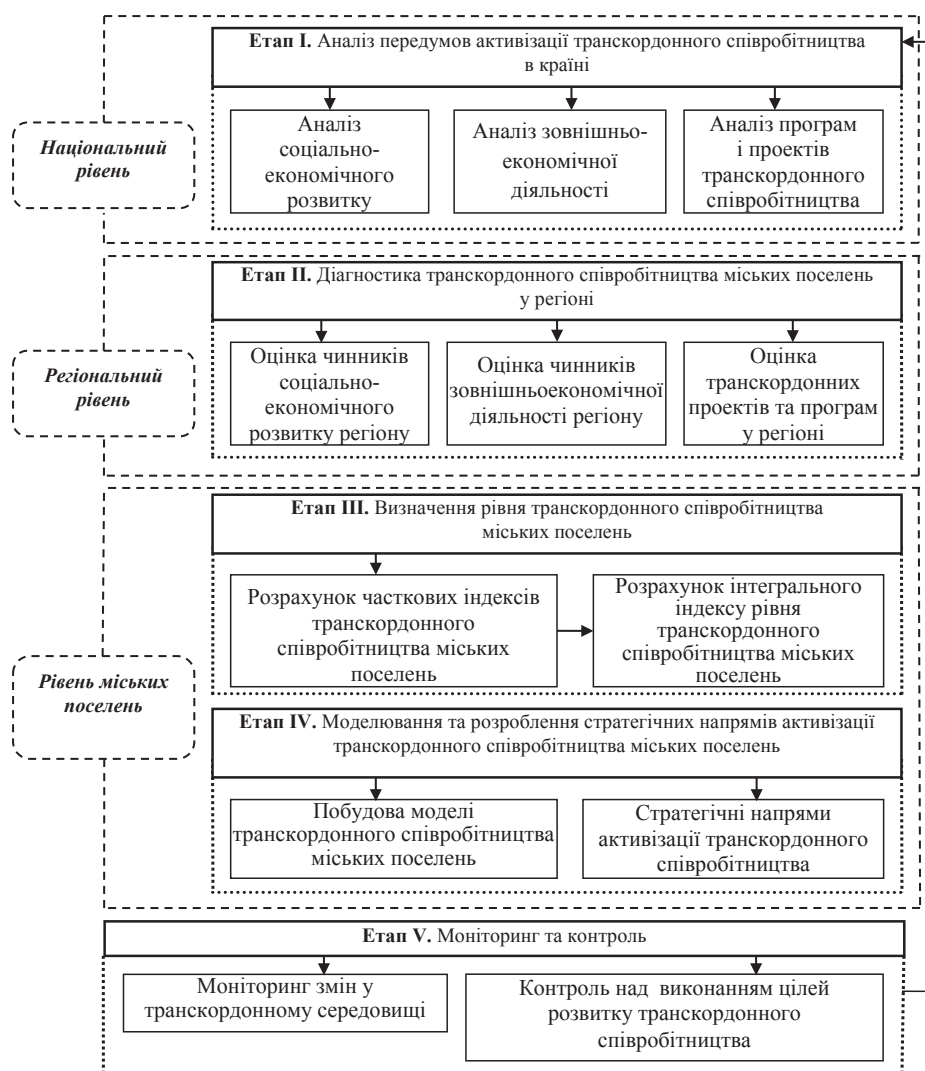

Рис. 1. Методика оцінки транскордонного співробітництва міських поселень

Джерело: розроблено авторами

й окремі підприємства в регіонах – учасниках транскордонного співробітництва [2].

Етап II «Діагностика транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні» (регіональний рівень) передбачає визначення й оцінку чинників соціально-економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності міських поселень регіону на основі аналізу таких характеристик: природні умови й ресурси, кількість населення та трудові ресурси, чисельність суб'єктів підприємницької діяльності, розвиток транспортної й прикордонної інфраструктури тощо, а також оцінку транскордонних програм і проектів.

Н.А. Мікула вважає транскордонний регіон основою дослідження та рекомендує використовувати при цьому *рекомендації Євростату* й застосовувати такі групи показників [3]: базову інформацію транскордонного співробітництва (площа, населення, зайнятість, демографічні процеси, показники транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, туризму, довкілля тощо); показники соціально-економічного й екологічного розвитку транскордонного регіону (рівень безробіття, середня заробітна плата, кількість суб'єктів підприємництва, показники інвестиційної діяльності, зовнішньої торгівлі, рівень забруднення території, природоохоронні заходи); показники розвитку прикордонної інфраструктури (довжина спільного кордону, кількість пунктів пропуску,

потужність переходу, рівень технічного забезпечення, інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту); показники, що характеризують заходи (проекти) в різних сферах співробітництва (інформація щодо заходів у політичній, екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітній сферах, розбудова транспортної інфраструктури).

Т.В. Терещенко пропонує здійснювати оцінку транскордонного співробітництва на основі аналізу статистичних показників, до переліку яких Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції запропоновано внести такі [4]: кількість пунктів пропуску та інтенсивність руху через державний кордон (пасажирів і транспорту); кількість підприємств за участю іноземного капіталу; обсяги інвестицій, зовнішньоторговельний оборот у межах сворегіону; валову додану вартість на душу населення, рівень зайнятості й безробіття населення; середньомісячну заробітну плату в розрізі заданих прикордонних регіонів. Т.В. Терещенко розкрила сутність показників транскордонного співробітництва як сукупність економічних, соціальних, екологічних, інфраструктурних, культурно-освітніх та інших результатів прикордонних областей, які відображають наслідки реалізації проектів і програм транскордонного співробітництва на певній території у визначений період часу [1].

У затвердженому в межах Європейського інструменту сусідства та партнерства стратегічному документі «Транскордонне співробітництво» на 2007–2013 рр. для оцінки впливу здійснення транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток регіону запропоновано такі показники, як: регіональний економічний розвиток (валовий регіональний продукт на одну особу, заробітна плата, кількість створених підприємств/запроваджених економічних ініціатив); регіональна торгівля (обмін товарами, статистика транскордонного ринку праці); соціальний розвиток (зайнятість, соціальний захист, охорона здоров'я) [5].

Н.А. Мікула, обгрунтовуючи вибір методів оцінки ефективності транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу, зазначила, що вона не може бути визначена прямими методами, і запропонувала непрямі методи, які передбачають використання показників прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі й інвестиційної діяльності, обсягів фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільних ефектів від реалізації заходів і транскордонних проєктів, а також показників якості життя населення прикордонних регіонів та темпи їх зростання порівняно з іншими регіонами й середніми по країні [7].

Для дослідження конвергенції у транскордонних регіонах серед інших застосовують *метод часових рядів*. Так, використовуючи його, О.П. Демедюк провела дослідження «конвергенції механізмів підвищення конкурентоспроможності» в українсько-словацькому транскордонному регіоні, порівнюючи показники валового регіонального продукту на одну особу та середнього рівня заробітної плати. Учені з Національного інституту стратегічних досліджень використали *метод огортаючих даних* (DEA – *Data envelopment analysis*) для оцінки ефективності транскордонного співробітництва Польщі, Білорусі та України, за результатом якого визначено коефіцієнт ефективності для транскордонного співробітництва регіонів. Як «вхід» для економічної моделі використано кількість реалізованих транскордонних проєктів, обсяг їх фінансування, зовнішньоторговельний оборот регіонів України з двома сусідніми країнами, обсяг залучених інвестицій із двох сусідніх держав; як «вихід» – валовий регіональний продукт. На думку В.В. Марковича, ця модель має недоліки, оскільки визначений коефіцієнт ефективності є «абстрактним ендеогенним показником, який не дає можливості оцінити реальну порівняльну ефективність транскордонного співробітництва» [6].

В.В. Маркович визначив два *критерії*, які, на нашу думку, доцільно враховувати під час оцінки транскордонного співробітництва: *транскордонна конвергенція та регіональний розвиток*. Для дослідження транскордонної конвергенції запропоновано використовувати такі показники, як валовий регіональний продукт, розмір середньої заробітної плати, рівень зареєстрованого безробіття; а для дослідження регіонального розвитку в процесі здійснення транскордонного співробітництва – грантові ресурси, прямі іноземні інвестиції, зовнішньоторговельний оборот [6].

Етап III «Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень». В основу методики аналізу розвитку міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва пропонуємо застосувати такі комплексні характеристики, як соціально-економічний розвиток міського поселення, зовнішньоекономічна діяльність міського поселення, реалізація програм та проєктів із розвитку транскордонного співробітництва.

Аналізуючи міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва, пропонуємо застосувати систему показників результатів діяльності цих центрів та їхньої

ролі в регіоні (рис. 2). Як бачимо, показники аналізу міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва – це дані результативності центрів активізації в абсолютних вимірах, показники другого блоку характеризують роль міських поселень в окремому регіоні та залежно від специфіки кожного показника розраховуються як частки міського поселення в загально-регіональному обсязі або як відношення окремої числової характеристики кожного міського поселення до середньої в регіоні.

Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень запропоновано здійснювати за допомогою обрахунку інтегрального індексу (Т) на основі розрахунку часткових індексів транскордонного співробітництва. Інтегральний індекс рівня транскордонного співробітництва міських поселень розраховуємо, використовуючи статистичну формулу середньої квадратичної (формула 1):

$$T = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n X_i^2}{n}}, \quad (1)$$

де n – кількість часткових показників;

X_i – значення i -го часткового показника.

Часткові показники відображають питому вагу капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та експорту/імпорту в господарській діяльності міського поселення в загальному обсязі відповідних показників регіону. Інтегральний індекс набуває значення в межах $0 < T < 100$ і відображає пряму залежність: чим він більший, тим вищий рівень розвитку транскордонного співробітництва на певній території.

Етап IV «Моделювання та розроблення стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень». Кореляційно-регресійна модель відображає залежність рівня транскордонного співробітництва міських поселень від обсягу прямих іноземних інвестицій та експорту товару. Побудова багатofакторної кореляційно-регресійної моделі включає кілька етапів. На першому етапі здійснюється вибір чинників, які впливають на показник, що досліджується. Погоджуємося з думкою В.М. Степаншина, який зазначив, що «загальною умовою, що дає змогу отримати стабільні результати під час побудови кореляційно-регресійних моделей, є вимога однорідності початкової інформації» [8]. На другому етапі будуються статистично значущі моделі, для чого застосовується кореляційна матриця, після цього будується регресійна модель.

Реалізація стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень дасть змогу вирішити проблемні питання, пов'язані з поліпшенням рівня соціально-економічного розвитку. При цьому міські поселення виступатимуть опорними точками росту та активізації транскордонного співробітництва, що сприятиме поліпшенню рівня розвитку відповідної території й регіону у цілому.

Етап V «Моніторинг та контроль» передбачає здійснення моніторингу змін у транскордонному середовищі та контролю над виконанням цілей розвитку транскордонного співробітництва. Моніторинг спрямовано на збір та обробку інформації щодо перебігу транскордонних процесів для аналізу й виявлення тенденцій їхнього розвитку, і на основі цього здійснюється прогнозування можливих загроз і ризиків. Д.С. Бірюков визначив інструменти моніторингу, до яких відніс методи аналізу ризику, які «надають можливість ідентифікувати джерела ризику; розглянути можливі сценарії розвитку несприятливих подій; оцінити масштаби загрози; оцінити розміри можливих наслідків; реалізувати ризик-менеджмент, приймаючи рішення про превентивні

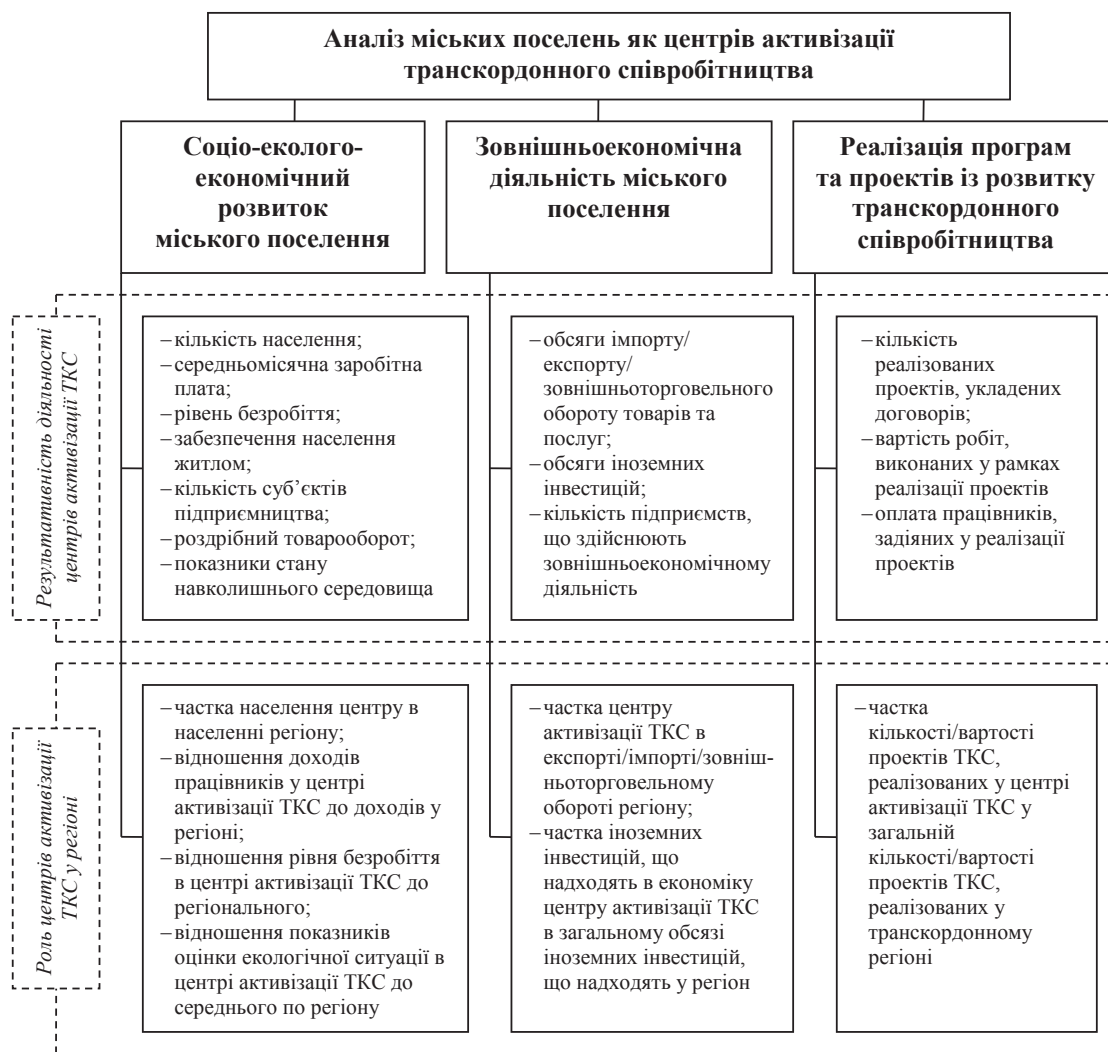

Рис. 2. Система показників оцінки транскордонного співробітництва міських поселень

Джерело: розроблено авторами

заходи, які мінімізують очікувані втрати» [9]. Для забезпечення функції контролю створено окремі комісії, призначають відповідальних осіб. Загальний контроль транскордонного співробітництва покладено на державні органи влади, органи місцевого самоврядування. Українські вчені неодноразово наголошували на складнощях порівняння рівнів соціально-економічного розвитку та оцінки ефективності транскордонного співробітництва через відмінності національного законодавства, податкової й фінансової систем, форм статистичної звітності територіальних складників транскордонних регіонів та підкреслювали необхідність формування транскордонної статистики на основі точних та інформативних спільних даних [2; 7].

Висновки. Отже, одностайної думки щодо методичного обґрунтування оцінки транскордонного співробітництва не існує. Оцінка транскордонного співробітництва повинна здійснюватися комплексно, із застосуванням системи показників, які відображають результативність діяльності центрів транскордонного співробітництва та їхню роль у регіоні. Удосконалення методичного підходу до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень та застосування запропонованої методики дають можливість об'єктивно оцінити рівень транскордонної співпраці міських поселень, передумов і чинників її активізації, розробити стратегічні напрями та підвищити ефективність управління змінами в транскордонному просторі.

Список використаних джерел:

1. Терещенко Т.В. Методологічні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 406–409.
2. Школа І.М., Короп Б.М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. *Збірник наукових праць Буковинського університету. Серія «Економічні науки»*. 2010. Вип. 6. С. 199–208.
3. Мікула Н.А. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.
4. Терещенко Т.В. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва на мікро-, мезо- та макрорівні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 12. С. 41–48.
5. Транскордонне співробітництво. Стратегічний документ, 2007–2013 рр. Індикативна програма, 2007–2010 рр. *Інструмент європейського сусідства і партнерства*. 2013. URL: http://enpi.rac.org/fileadmin/user_upload/documents/enp/enpi_cross-border_cooperation_ukr.doc (дата звернення: 12.10.2017).

6. Маркович В.В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 136–144.
7. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.
8. Степанишин В.М., Тисовський Л.О. Побудова моделі кореляційного аналізу для дослідження багатofакторних процесів і явищ. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15993/1/23-Stepanyshyn-133-138.pdf> (дата звернення: 16.01.2018).
9. Бірюков Д.С., Заславський В.А. Розвиток систем моніторингу соціально-економічного стану малих міст і селищ України. *Системи обробки інформації*. 2010. № 9. С. 221–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2010_9_63. (дата звернення: 19.08.2017).

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ РАЗВИТИЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ГОРОДСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ РЕГИОНА

Аннотация. В работе исследованы методические подходы к оценке трансграничного сотрудничества. Предложена методика оценки трансграничного сотрудничества городских поселений, которая предусматривает пять этапов исследования. На первом этапе осуществляется анализ предпосылок активизации трансграничного сотрудничества в стране, при этом используются показатели социально-экономического развития в разрезе регионов. Второй этап предполагает определение и оценку факторов социально-экономического развития и внешнеэкономической деятельности городских поселений региона, а также оценку трансграничных программ и проектов. На третьем этапе осуществляется определение уровня трансграничного сотрудничества городских поселений с помощью расчета интегрального индекса трансграничного сотрудничества. Четвертый этап предполагает построение корреляционно-регрессионной модели и разработку стратегических направлений активизации трансграничного сотрудничества городских поселений. Пятый этап предполагает осуществление мониторинга и контроля развития трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, городское поселение, методический подход, интегральный индекс уровня трансграничного сотрудничества.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF THE CROSS-BORDER COOPERATION DEVELOPMENT OF THE URBAN SETTLEMENTS IN THE REGION

Summary. The cross-border cooperation of the Ukrainian regions is a favorable factor of the development of the processes of European integration. The urban settlements have a strong potential for the development of cross-border connections, but the mechanisms of realization of the cross-border cooperation of urban settlements are not sufficiently effective in Ukraine under current conditions. The aim of the work is to improve the methodological approaches to evaluation of the cross-border cooperation at the level of urban settlements. The methodical approaches to evaluation of the cross-border cooperation are researched in this work. It is necessary to study the evaluating of the cross-border cooperation of urban settlements at three levels: national, regional and urban settlements. The method of evaluation of cross-border cooperation of urban settlements provides five stages of research. At the first stage, the preconditions of the cross-border cooperation activation in the country are analyzed. The indicators of the socio-economic development and foreign trade activities of the region are used. An important condition of the cross-border cooperation development is the participation in cross-border programs and cross-border cooperation projects. The second stage includes the factors of socio-economic development and foreign economic activity of urban settlements of the region. They are the natural conditions and resources, the population and labor resources, the number of enterprises, the development of transport and border infrastructure, etc. The third step is to determine the level of cross-border cooperation of urban settlements. It is proposed to calculate the integral index of cross-border cooperation to determine the level of cross-border cooperation of urban settlements. It is determined on the basis of calculation of partial indices of cross-border cooperation. The fourth stage provides for the construction of a correlation-regression model and the development of strategic directions for the intensification of cross-border cooperation of urban settlements. The fifth stage involves the monitoring and controlling of the development of cross-border cooperation.

Key words: cross-border cooperation, urban settlement, methodological approach, integral index of cross-border cooperation level.